

esznek. *De biztosan a szomszéd községből veszik azt is. Tojást, baromfit sokat elszállítanak Mali Idošról.*

A község munkás szervezkedési viszonyairól szeretnék egyet-mást hallanni. Az uccán egy rongyos félnék szemű emberkétől érdeklődöm. X munkás lakhelye után.

— X. munkás? — *kérdi gyámoltalanul az emberke, — majd hozzát teszi gyorsan: — az, aki politizál?! — és faképnél hagy ijedten.*

Valahogy csak megtaláljuk a keresett munkás lakhelyét. A község kulturális-szervezeti helyzetéről érdeklődöm.

— *Nálunk három egyesület van, az ipartestület, az önkéntes tűzoltóság és a Keresztes egyesület. Még földmunkás szakszervezeti csoport sincs most. A két előbb említett egyesület évenként egy-két kabaréval vagy régibb kiszolgált szindarabbal kedveskedik a közönségnek. Utána hajnalig tánc. A Keresztes egyesület programja kiadósabb és komolyabb kulturcélokat tűz maga elé, de... hogy is mondjam, túl általános, nem igen korszerű dolgokat használnak fel előadásain. Lapok? A napilapokból néhány tucat, a vicclapból néhány darab kel el. Egy csomó hitbuzgalmi lap is elkel. „HID” talán most már 5–6 fogy. Általában elég nagy a szegénység a faluban és így a kulturigények nem ébrednek. Legtöbb példányban az „Ifjuság” c. gyermeklap fogy, a felnőtt kispolgáriás gazdák között, mutatva a falu többségének gyermekiesen üde, fejletlen lelkiületét. Nagyon kevés a rádió is. Munkások öten-hatan fognak össze, hogy rádiót vehessenek. A gazdák már nehezebben szánják el magukat rádió-vételre, ha csak uraskodó lányuk, fiuk nincsen. Az elemi iskolák fele magyar. A falusi középosztályt kitevő pár intellektuel úgy elkülönül a falusi dolgozó néprétegektől, mintha nem is egy poros sáros levegőt szívnának velünk.*

Kemény kézfogással búcsúzom... Az utcákon szél. Álmosan, fázósan, magára hagyatva alszik a falu a sártakaró alatt. A sártengerben merülnek el a kocsik és a világosító gondolat el-elakad a kátyúkban.

Laták István

A SARLÓS MOZGALOM MÉRLEGE

Alábbi sorok feljegyzője egy esztendővel ezelőtt Erdélyből Szlovénzkóba utaztam, hogy a testvér magyarság helyzetét közelebbről megismerjem. Ott találkoztam Peéry Rezsővel, a sarlós-mozgalom egyik elindítójával és vezérével. Peéry Rezső állásnélküli tanár, tanulmányíró, publicista és kultúr-szervező, Balogh Edgár, Győri Dezső, Brogyányi Kálmán, Jócsik Lajos, Terebessy János mellett a szlovénzkói új nemzedék legkiemelkedőbb alakja.

— A Sarló kifejlődése és bukása, mondja Peéry Rezső, itt Szlovénzkón mindnyájunk legfájdalmasabb ügye. Engem mindig izgatott a kérdés, hogy ez a szellemi lázadás, amit a Sarló mozgalma jelentett, honnan vette eredetét?

— Nyilvánvaló, hogy az államfordulat után az az ősi magyar városiasság, ami itt a magyarságot jellemezte, csődöt mondott és

a mi ifjúságunk a legteltesebb bizonytalanságba érkezett, mely előtt csak az elkallódás útjai nyitak. Ami ezelőtt Szlovenszkon volt, arra legjellemzőbb, hogy Szlovenszkon a háború előtt még csak egy társadalmi organizáció sem létezett, teljes hiányával volt politikai, tudományos, irodalmi megnyilatkozásoknak s így fantasztikus tájékozatlansággal szakadt nyakába az államfordulat.

— Mi ötöd-hatod-osztályos gimnazisták kezdtünk az életben körül nézni, látnunk kellett, hogy az államnemzet egy grandiózus civilizáció megalkotója. A magyarságot pedig legföljebb, ha revizionista ügynökök serkentik valamire. A magyarság élettelen, holott háromnegyed millió magyar él itt és Szlovenszkon legalább egy és fél millió ember beszél magyarul. Csakhamar egy eszmei műhely alakult ki ifjúságunk körében: a Sarló, a hozzátartozó emberek kiépítik mind azokat a stabil ifjusági szervezeteket amelyek itt még ma is fennállnak: a diákszövetséget, az Országos Magyar Akadémikus Szövetséget, a szemináriumokat és menzákat.

— A Sarló fejlődését a jellemzi, hogy a mozgalomhoz tartozó ifjak között agitátor sohasem járt. Hiszen kezdetben az önképzőkörökön ez a fiatalság még Ady-ellenes fronton foglalt állást. A polgárságnak jóhiszeműen hitelt adtunk, míg az urbánus zsidó fiú kezünkbe nem adta Adyt: „Vedd és olvasd, hiszen a te költöd!”

— A cserkész-mozgalomban, ahonnan elindultunk, a magyar eszméért léptünk fel. Kirobbantak első csatáink a konzervatívokkal. Lapot csináltunk: a „Mi lapunk”-at szerkesztettük, mit Erdélyben is rengetegen olvastak. Rádöbentünk, hogy magyarságunkat Móricz Zsigmond fejezi ki, hogy a szociális problémát Ady hozta el és Szabó Dezső középosztály-szerepünk kifejezője.

— Megpezsdítettük Szlovenszko szellemi életét: első üldözetési szakasztunkba érkeztünk. A „Mi Lapunk”-ban védekeztünk. Ösmeretlenek tekintélyes pénzösszeggel támogattak. A konzervatív ősvidék ellenünk hördült: galileista, zsidó destrukcióval vádolt, amin ne csodálkozzunk, mert amikor például Babits Pozsonyban felolvasta a Danaidákat, a közönség kiröhögte! Tizenhétéves fejjel napilapok hasábjaira vonultunk, hogy megütközzünk Tisza István egykori korteseivel, akik a zsidózáson kívül a magyarság építéséhez semmivel sem járultak hozzá. Mi sem jellemzőbb az akkori állapotokra, mint az, hogy egy 16 éves ifjú erkölcsi erejével hirlapi csatában egy képviselőt tiporhatott el.

(Ez a 16 éves fiú Peéry Rezső volt).

— A második zendülés a „Szent György Kör” gombaszögi táborában tört ki: itt találkoztunk a néppel, az igazi magyarsággal, amely eljött hozzánk, meghallgatott bennünket és megnyilatkozott előttünk: számunkra itt dőlt el a kérdés, hogy a népi élet jelenti a történelmet, melybe belépve a történelembe léptünk be. Ekkor az állam felé már nem irredenták voltunk, hanem magyarok! A szocialista magyar kultúra melletti manifesztációk következtek, amelyek betetőzték falujárásunkat, mit még fiatal gimnazistákként

kezdünk. Néprajzi emlékek vizsgálása közben rádöbbszünk az elcsigázott nép életére, a kisértő és árnyékként visszatérő háborúra, a szegénységre, az adó embertelenségére, lázasan kutattuk a magyar polgári kapitalizmus multját. Mindezekből a vizsgálódásokból pedig feltámasztottuk az alkotó realizmust.

— „Vetés” című röpiratunkban őszintén bevalljuk sebzettségünket és Szabó Dezsőt egy reform szocializmus felé értelmezzük. Felfedezzük a tudomány és a kultúra átfogó jelentőségét. „Ismerni és megismerni”, ez lesz a jelszavunk. Tudománykultuszt üzünk és ellenfeleinket, ha a tudomány vértetében jelennek meg, becsülni tudjuk. Itt találkozunk *Masarykkal*, a Köztársaság elnökével és mint fiatal egyetemisták a cseh tudományos pozitívizmussal, melynek hatása alá kerültünk olyannyira, hogy még azok a mozgalmak is, amelyek a Sarló után indultak, követtek bennünket a tudomány és kultúra tiszteletében.

— Mozgalmunk feleszmélteti a régi magyar progressziót. A pozsonyi „Reggel”-ben hihetetlen hévvel vitázunk Jászi Oszkárval — egy új Közép-Európáért. Ahogy túmentünk az impérium gondolatán, a jelenen is túl kellett mennünk, ahonnan csak egy középeurópai szintézisre érkezhettünk el. A döntő pont itt a Jászival való összeütközés, illetve az emigrációval való szembekezdés volt, azzal az emigrációval, amely a köztársaságban a haladó világszemléletét az államiság negatívizálásával vélte igenleni. Az emigráns szocialisták számára ekkor még magyarok voltunk, a magyarok számára viszont már szocialisták és közben a helyzet az volt, hogy mindössze konkrét emberi sérelmeinket tettük szóvá.

— Ezt a korszakot szimbolikus események jellemzik. Az Ady mellé való ugrást, a pesti egyetemi ifjúság Ady ünnepségén való részvétel jelezte, ahol vallomást tettünk egy új Középeurópa mellett, melyben egy imperializmus sem számíthat győzelemre, csak a népek békül, harmónikus alapú egymás mellé helyezkedés, ami a Dunavölgyének nemzetiségi szétszabdaltságában az egyetlen kiút. Egy évvel később 1929-ben a haladó cseh diákok radovi táborában jelentünk meg. Ez az első találkozásunk az államalkotó ifjúsággal és a masaryki etikai mozgalommal. A cseh diákokat meglepte Európa-nosztalgia és az a kultúrlevegő, amit magunk körül árasztottunk. Magyar romanticizmust vártak tőlünk és mi ehelyett a szláv-magyar összmunka középeurópai eszméjével jöttünk. Ma tudjuk, hogy ez a megnyilatkozásunk ifjúságunk nosztalgikus kultúrvágyából kihajtott játék volt. De ha ez a játék a történelemmel nincsen, még ma sem juthatott volna el az itteni magyarság a reális életformához.

— A tragikus színezetű események most már egymást követik. Az első a Petőfi-koszorú ügye. Pesten kimertük mondani, hogy Petőfi szláv származása feltétel nélkül Középeurópa-hoz köt bennünket. A Sarló elhatározta Petőfi pesti szobrának megkoszo-

rúzását. A koszorún a magyar nemzeti színek mellett ott voltak a csehszlovák, a román és szerb nemzeti színek és a szocializmus szallaga. A hatóságok a koszorú elhelyezését Brogyányi Kálmánnak, Balogh Edgárnak és Terebessy Jánosnak nem engedték meg, mire képviselőink a koszorút a Kerepesi-temetőben Táncsics Mihály sirján helyezték el. A három sarlósnak a csehszlovák és román színek szerepeltetése miatt Budapestet és Magyarországot azonnal el kellett hagynia. A Sarló újra pergőtűzbe kerül, az ügygel Közép Európa összes nagy lapjai foglalkoznak, mi azonban a koszorú afférral kapcsolatban is megtartottuk függetlenségünket, épp a magyar vonalon, holott egyes lapok akkor nekünk húsz éves fiúknak egy-egy cikkért minden pénzt megadtak volna. További magatartásunkat azonban nem Budapest határozta meg, hanem a már említett radovi diáktábor, ahol haladásunk az európaiassággal lett eljegyvezve, ami a csehek szemében a maximumot jelenti. A fiatal csehek és szlovákok vegyék tudomásul — mondotta Radovban Terebessy János, hogy az új magyar generáció a haladás tiszta világában akar találkozni velük, hogy együtt harcoljunk az új etikai és szociális embertípusért, mely becsüli és fejleszti a maga nemzetének kulturáját, de elismeri és szereti a más nemzet kulturáját is, mert tudja, hogy az éppen olyan dokumentuma az emberi haladásnak és az emberi szépségnek, mint az övék.

— E viharos emlékek közül bukkan elő Polányi doktorral, a galilelisták volt vezetőjével folytatott beszélgetésünk emléke. Jellemző volt Polányi egy hozzánk intézett kérdése, amely pontosan így hangzott:

— Fiúk én nem vagyok a fajelmélet híve, de mégis felteszem a kérdést, keresztények maguk, vagy zsidók?

— Ebben a kérdésben annak a kifejezését kellett keresnünk, hogy a régi főleg zsidó magyarokból regrutálódott progresszió is észrevette, hogy itt egy gyökeres magyar réteg mozdul meg. A legújabbkori magyar haladás mozgalom erejével először buzog fel, magyar talajból, a népből, a magyarság testéből. A szocializmusról nekünk senki se beszélt, ezt bennünk egy helyzet és a magyar kultúra érlette. Mi haladók voltunk, de másképp, mint az emigráció: a népünkért való cselekvési vágyunk tett szocialistává.

— Pesten hazaarulóknak bélyegeztek, a szlovenszkói reakció pergőtűz alá vett, ilyen légkörben mentünk az érsekújvári diák-kongresszusra és a kongresszus után miénk volt a csehszlovák magyar egyetemi ifjúság. Ezzel toronymagas feladatok szakadtak reánk, amelyekbe végül is beleroskadtunk. Középeurópai, humanisztikus szocializmusunkkal a történelemben előre szaladtunk, bár támadhatatlanok és sebezhetetlenek voltunk, úgyis mint magyarok, úgyis mint szocialisták.

Összeroskadásunk ott kezdődött, hogy koncepciónk keresztülvételére nem tudtunk utódokat nevelni és az eszmetisztázás és megvalósítás oly mértékben torlódott elénk, hogy képtelenek voltunk

helytállni. Pártokhoz nem csatlakoztunk, azt hittük megőrizhetjük függetlenségünket, holott a parasztok tömegével kereslek meg bennünket azzal, hogy: „A Sarlóra akarunk szavazni”.

— Tetejébe fejlődésünk útjába állt a hitlerizmus győzelmének európai hatása. Mi nagyjában a háromnegyed millió csehszlovákiai magyarral együtt sodródva nem tudtunk szilárd talaj fölött horgonyt vetni. Szekfű Gyula „Három nemzedék és ami utána” következik” című művében hibáinkul rója fel, hogy több urat akartunk egyszerre szolgálni, a magyarságot, a szocializmust és ugyanakkor a csehekkel is békességben akartunk élni. Nos, mi nem a cseheken és nem a szocializmuson futottunk zátonyra árvaságunkban, hanem egyszerűen nem tudtuk a szlovenszkoói magyarság szellemi rétegét oly arányokban megváltoztatni, ahogy arra magyarságunk megmaradása érdekében szükség lett volna. Nem fogjuk elfelejteni, hogy nehéz napjainkban kik álltak mellénk: Erdélyben a Korunk, Szentimrei Jenő, Budapesten Vámbéry Ruzssem. És ha akkor mellettünk áll a mai Illyés Gyula, Fėja Géza és Németh László, másképp alakul ma sorsunk itt és az összes magyar tájakon.

* * *

Ime, rövid vázlatában egy új kisebbségi öntudat kezdete, melyre, ha borúlátón is tekint vissza e hősi kezdet egyik legkiemelkedőbb harcosa, Peéry Rezső, mégis éreznünk kell, hogy majdnem egy évtizeddel ezelőtt olyasmi zajlott a csehszlovákiai ifjúsági és szellemi életben, ami egész mai kisebbségi fejlődésünk alakulására jelentős hatással volt. Amint Peéry Rezső mondta: „A legújabbkori magyar haladás először tört itt fel a magyarság testéből!”

Méliusz József

A MAGÁNYOS ASSZONY

Vigasztaló Anatole Franceról írt egykor a mi Ady Endrénk, századunk legvigasztalóbb magyarja, puha, iszapos időben, a század-évforduló első éveiben s haj' milyen régen volt ez az alig négy-évtizedelőtti idő. Milyen nagyon kell most, a század delén, egy vigasztaló bölcs író és egy vigasztaló költő, nagyon kell most, cirkuszi mutatványok idején, amikor a porondon dilettáns műlovarok keringenek ménjeiken és hajbókolnak az elragadtatott közönségnek. Tüzet csiholunk szemeinkkel és nézünk előre és hátra, ha találunk-e embert, aki vigasztal. Író, költőt, prófétát, ki írna gránitba szavakat, nem gyorsan hamuvá válókat, de századoknak szólót, emberhez szólót és emberhez méltót. Be' kevesen vagyunk még azok közül is, akik egyáltalán vigaszt keresnek! Hát még, aki maga a vigasz. A mi jó Remenyik Zsigmondunk mondja: az író erejét és értékét emberi magatartása határozza meg. Remenyik mondja és jó, hogy éppen ő mondja, mert ő is vigasztaló író és helytálló ember. De gyakorta